

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΕΓΓΡΑΦΗΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΓΙΑΤΙ Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΣΤΟ ΚΑΖΑΧΣΤΑΝ ΔΕΝ (ΕΠΡΕΠΕ ΝΑ) ΗΤΑΝ ΕΚΠΛΗΞΗ.

Γράφει ο Αλεξανδρος Κ. Κατράνης, Δρ.Ν.. Πληρεξούσιος
Υπουργός Α' ε.π.
Τέως Καθηγητής Διεθνούς Δικαίου
Μέλος ΕΛΙΣΜΕ

Τα γεγονότα: Τι συνέβη στο Καζαχστάν;

Στις αρχές του έτους, η καζαχική κυβέρνηση κατάργησε μέτρα οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής (υποστήριξη χαμηλών εισοδημάτων, τήρηση χαμηλού κόστους ενέργειας κτλ.) που ίσχυαν προ της πανδημίας και είχαν ενισχυθεί κατά τη διάρκειά της. Τα μέτρα αυτά χαρακτηρίστηκαν ως «μη συντηρήσιμα», επειδή επιδείνωναν ορισμένους οικονομικούς δείκτες της χώρας. Η άρση των μέτρων, σε συνδυασμό με το γενικότερο οικονομικό κλίμα, προκάλεσε ραγδαία αύξηση των τιμών και περαιτέρω πτώση του επιπέδου ζωής του πληθυσμού. Ως αντίδραση εκδηλώθηκαν λαϊκές κινητοποιήσεις που ξεκίνησαν από την πόλη Αλματυ και επεκτάθηκαν στο Νότο και στη συνέχεια σε όλο το Καζαχστάν. Οι διαδηλωτές επιτέθηκαν κατά αστυνομικών δυνάμεων, κατέλαβαν και πυρπόλησαν κυβερνητικά κτήρια, και προχώρησαν στην κατάληψη του διεθνούς αερολιμένα του Άλματυ. Τα αιτήματά τους ήταν στην αρχή περιορισμένα – διατήρηση των προστατευτικών κοινωνικών μέτρων, αύξηση μισθών, δημιουργία θέσεων εργασίας κτλ. – αλλά στη συνέχεια επεκτάθηκαν σε πολιτικές μεταρρυθμίσεις με επίκεντρο την αποχώρηση του τ. Προέδρου Nursultan Nazarbayev (με το σύνθημα «γέρο φύγε»), την παραχώρηση πολιτικών ελευθεριών κτλ.

Η κυβέρνηση του Προέδρου Kassym-Jomart Tokayev απάντησε με απαγορεύσεις συγκεντρώσεων, συλλήψεις και επιθέσεις κατά πολιτών. Προς κατευνασμό των λαϊκών κινητοποιήσεων ο Πρόεδρος έλαβε ορισμένα μέτρα: ανέλαβε ο ίδιος την προεδρία του «Κρατικού Συμβουλίου Ασφαλείας» (πανίσχυρος θεσμός με εκτεταμένες αρμοδιότητες, κυρίως σε εποχή κρίσεων) στη θέση του κ. Nazarbayev, αντικατέστησε την κυβέρνηση του κ. Askar Mamin με νέα υπό τον κ. Alikhan Smailov, διατηρώντας, όμως, την πλειοψηφία των υπουργών της προηγούμενης κυβέρνησης, απέλυσε το διοικητή των μυστικών υπηρεσιών και πρώην Πρωθυπουργό κ. Karim

Masimow και τον αντικατέστησε από άτομο της εμπιστοσύνης του (ο Masimow συνελήφθη με την κατηγορία της προδοσίας) και υποσχέθηκε ότι θα φροντίσει για την ευημερία του λαού. Λόγω της συνέχισης των κινητοποιήσεων (με το σύνθημα «φτάνουν τα παραμύθια») ο Πρόεδρος έδωσε εντολή στις δυνάμεις ασφαλείας να «ανοίξουν πυρ χωρίς προειδοποίηση» και υπέδειξε «άτομα που ωθούνται και έχουν εκπαιδευτεί στο έξωτερικό», «τρομοκράτες» και «αλήτες» ως υποκινητές των λαϊκών κινητοποιήσεων. Με αυτό το επιχείρημα απευθύνθηκε προς τον περιφερειακό οργανισμό συλλογικής ασφαλείας “Collective Security Treaty Organization” (συμμετέχουν Αρμενία, Καζαχστάν, Κυργιστάν, Λευκορωσία, Ρωσία, Τατζικιστάν) και ζήτησε την παρέμβασή του. Με απόφαση του οργανισμού 3000 περίπου στρατιώτες – μέλη της «ειρηνευτικής δύναμης» που συγκροτήθηκε – αφίχθηκαν στο Καζαχστάν και ανέλαβαν τη φύλαξη κτηρίων, στρατιωτικών βάσεων και του αεροδρομίου. Δεν είχαν επαφή με πολίτες του Καζαχστάν.

Η κατάσταση έχει εκτονωθεί. Υπήρξαν περίπου 120 νεκροί διαδηλωτές και μέλη των δυνάμεων ασφαλείας. Έχουν γίνει συλλήψεις 10.000 ατόμων.

Δυό λόγια για το Καζαχστάν

Ως «Καζάκοι» ονομάστηκε ομάδα φυλών που αποσπάστηκε από τους διαδόχους του Ταμερλάνου και του Τσένγκις-Χαν περί το 1456 και

αποφάσισε να ζήσει «αδέσμευτη» χωρισμένη σε τρεις «ενότητες»: την παλαιά (που μέχρι σήμερα θεωρείται ως ηγεμονική και πολεμική), τη μεσαία και τη νέα, στην περιοχή του σημερινού νότιου, ανατολικού και δυτικού Καζαχστάν. Λόγω συγκρούσεων με γειτονικές φυλές οι Καζάχοι αναζήτησαν την προστασία της Ρωσίας και από το 1731 εντάχθηκαν βαθμιαίως στην εξουσία του τσάρου. Λόγω της νομαδικής ζωής και του ψυχρού κλίματος δεν αναπτύχθηκε η αγροτική οικονομία, ούτε η επιχειρηματικότητα, με εξαίρεση το εμπόριο και τη μεταφορά των караβανιών. Οι ηγετικές τάξεις δεν ανέπτυξαν παραγωγικές πρωτοβουλίες και συνήθισαν στον παρασιτισμό. Διοικητικά οι «Καζάχοι» υπάγονταν στη «Γενική Κυβερνητική Διοίκηση του Τουρκεστάν» και, μετά το σοβιετικό Σύνταγμα του 1936, αποτέλεσαν αυτοδιοίκητη Σοβιετική Δημοκρατία. Υπήρξαν αντιδράσεις στην απόφαση του Στάλιν να τους αναγκάσει σε μόνιμη εγκατάσταση, να ενισχύσει την αγροτική παραγωγή και να επιβάλει την εκβιομηχάνιση. Με αποφάσεις της σοβιετικής ηγεσίας μεταφέρθηκαν στο έδαφος του Καζαχστάν πολλές εθνότητες (Γερμανοί, Έλληνες, Πολωνοί κτλ.) που θεωρήθηκαν ύποπτες για συνεργασία με τον εχθρό κατά τη διάρκεια του «μεγάλου πατριωτικού πολέμου» (1941-1945). Μετά την περεστρόικα και τη διάσπαση της ΕΣΣΔ το Καζαχστάν κατέστη η έσχατη σοβιετική δημοκρατία που διεκδίκησε και απέκτησε την ανεξαρτησία της. Πρώτος Πρόεδρος που κατηύθυνε τις τύχες της χώρας μέχρι το 2019 ήταν ο κ. Nazarbayev (από το 1989 πρώτος Γραμματέας του τοπικού Κομμουνιστικού Κόμματος).

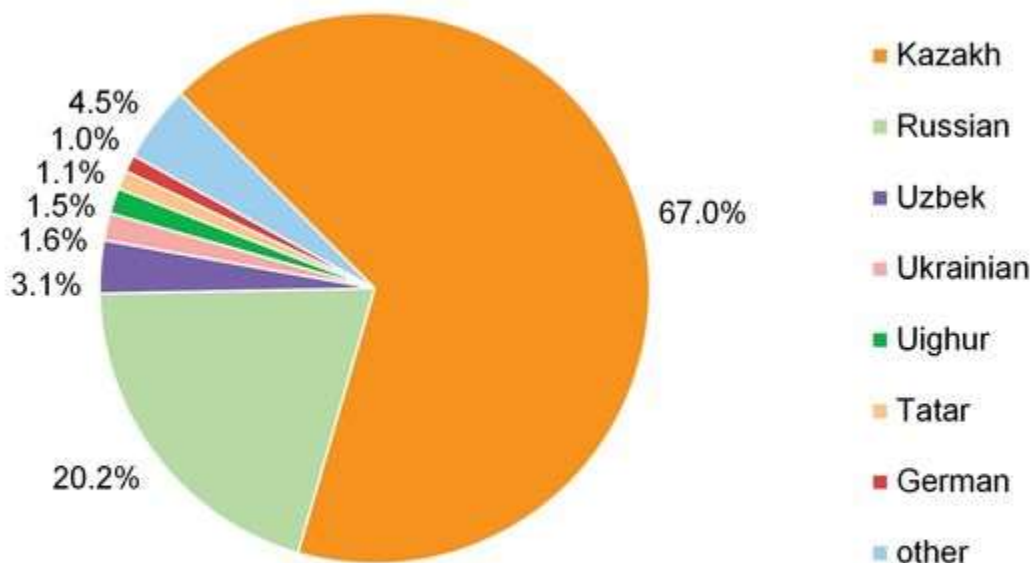
Τριάντα χρόνια μετά την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του, το Καζαχστάν αποτελεί, από πολιτική και οικονομική άποψη, το πλέον σημαντικό κράτος της Κεντρικής Ασίας. Μέχρι πρόσφατα το πολιτικό του σύστημα ήταν σταθερό υπό την αυταρχική εξουσία του κ. Nazarbayev. Ο πρόεδρος κατάφερε να ελέγξει τις αντιτιθέμενες οικογενειακές συσπειρώσεις («clan») και πολιτικές-κοινωνικές ομάδες, να εδραιώσει την προσωπική του εξουσία μέσω της παντοδυναμίας του κόμματός του (“Nur Otan”) που κέρδιζε επανειλημμένες εκλογές με νοθεία και εκφοβισμό των πολιτών και να εξουδετερώσει την όποια αντιπολίτευση (τα μέλη της οποίας βρέθηκαν είτε «εκτός» [εξορία] είτε «εντός» [πολιτικές δολοφονίες] της καζαχικής γης). Ο τρόπος ζωής είναι σχετικά φιλελεύθερος, αλλά τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα γίνονται οριακά σεβαστά, ενώ η αστυνομία και οι υπηρεσίες ασφαλείας έχουν ευρύ πεδίο δράσης. Δεν υπάρχει θρησκευτικός φανατισμός, επικρατεί ένα μετριοπαθές Ισλάμ (αν και εντός και κυρίως εκτός αστικών κέντρων παρατηρείται ανερχόμενη επιβολή ισλαμικών αξιών) και γίνεται σεβαστή η διαθρησκευτική (Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι) και διαδογματική (Ορθόδοξοι και λίγοι Καθολικοί ή Προτεστάντες)

συνύπαρξη. Η εθνοτική συνύπαρξη (Καζάχοι, Ρώσοι) είναι αρμονική, αλλά παρατηρείται μια μορφή «αποαποικιοποίησης», δηλαδή επιταχυνόμενη «καζαχοποίηση» της δημόσιας ζωής που οδήγησε σε έξωση των Ρώσων από τις θέσεις επιρροής στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα (ακόμη και από την εκπαίδευση) και σε μετανάστευση στη Ρωσία (όπως και σε άλλες πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες). Παρά την πολιτική καταπίεση και την κυριαρχία των υπηρεσιών ασφαλείας έχουν σημειωθεί κατά καιρούς λαϊκές κινητοποιήσεις που οφείλοντο στην αντικατάσταση του Καζάχου Πρώτου Γραμματέα του τοπικού ΚΚ από Ρώσο εκ μέρους του κ. Gorbachov (1986), μισθολογικά αιτήματα (ορυχεία Zharozhen 2011 με πολλά θύματα), διαφορά όρων εργασίας μεταξύ Καζάχων και αλλοδαπών εργαζομένων (2019). Ο Πρόεδρος Nazarbayev καταδίκασε τις κινητοποιήσεις και προέβη σε συλλήψεις όσων θεωρήθηκαν ως υποκινητές, αλλά έλαβε μέτρα προς ικανοποίηση ή κατευνασμό του λαού. Ίσως το σημαντικότερο πρόβλημα στο Καζαχστάν που συνδέεται και με τις πρόσφατες κινητοποιήσεις, είναι η διαφθορά και ο έλεγχος του κράτους και των πόρων του από μια ολιγαρχία περί τον κ. Nazarbayev και την οικογένειά του (οι τρεις θυγατέρες του, τα παιδιά του από εξωσυζυγικές σχέσεις και τα εγγόνια του που προκαλούν το λαϊκό αίσθημα με τον τρόπο ζωής τους, καθώς και αρκετούς «πιστούς συνεργάτες»). Είναι κοινός τόπος ότι για να «γίνουν δουλειές στο Καζαχστάν», θα πρέπει να υπάρξει συμμετοχή και υποστήριξη από την «οικογένεια» (αυτό συμβαίνει φυσικά σε όλα τα αυταρχικά καθεστώτα ανά τον κόσμο). Με την προϊούσα ηλικία του Προέδρου και την επιδείνωση της υγείας του (το ερώτημα «πόσο ακόμη» απασχολούσε για μεγάλο χρονικό διάστημα τους διπλωματικούς κύκλους) προέκυψε το ζήτημα της διαδοχής και της ασυλίας: Σε ποιόν θα παραδώσει τη σκυτάλη ο El-Bashi («ηγέτης του έθνους»), ώστε να μη διασαλευτεί η τάξη (Ισλαμισμός, τρομοκρατία) και πώς θα εξασφαλιστεί ότι ούτε ο ίδιος, ούτε η «οικογένεια» θα λογοδοτήσουν για τον τρόπο που κυβέρνησαν τη χώρα. Από το 2015 άρχισαν σταδιακές μεταρρυθμίσεις: η κυβέρνηση ανέλαβε περισσότερες εξουσίες (που ασκούσαν από τον Πρόεδρο) και το Κοινοβούλιο (Βουλή, Γερουσία) απέκτησε περισσότερες ελεγκτικές αρμοδιότητες. Το 2019 έγινε το τελικό βήμα: ο Πρόεδρος όρισε ως διάδοχό του τον κ. Tokaev (Πρόεδρο της Γερουσίας, διπλωμάτη καριέρας με προϋπηρεσία στον ΟΗΕ, αλλά χωρίς πολιτική βάση – πρώτη επιλογή του ήταν ο κ. Masimov, αλλά αυτός ως Ουιγούρος δεν είχε προοπτικές επιβολής, διατηρήθηκε, όμως, ως επι κεφαλής των υπηρεσιών ασφαλείας θωρακίζοντας τον τ. Πρόεδρο), διατήρησε, όμως, το συνταγματικό τίτλο «Πρώτος Πρόεδρος του Καζαχστάν» και την ισόβιο Προεδρία του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας,

ενώ ψηφίστηκε αμνηστία για όλες τις πράξεις του ιδίου και της «οικογενείας» κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης της χώρας.

Kazakhstan ethnic composition (2017*)

© Encyclopædia Britannica, Inc.

* January 1

Το μεγάλο πλεονέκτημα του Καζαχστάν είναι η οικονομία. Οι οικονομικοί δείκτες είναι καλοί (βλ. παρακάτω). Η παραγωγή είναι διαρθρωμένη περί τον ενεργειακό τομέα με τεράστια κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου (on- και off-shore στην Κασπία). Στον τομέα αυτό έχουν γίνει μεγάλες επενδύσεις από δυτικές εταιρείες. Η καζαχική οικονομία επωφελήθηκε από τις υψηλές τιμές πετρελαίου στα τέλη της δεκαετίας '90 και αρχές 2000 και είχε πορεία συνεχούς ανάπτυξης (έως και 6%). Η βιομηχανική βάση δεν είναι ιδιαίτερα εκτεταμένη, αλλά ο γεωργικός τομέας είναι αρκετά ανεπτυγμένος (παραγωγή σιτηρών, βαμβακιού, φρούτων, κτηνοτροφικών προϊόντων κτλ). Το κλίμα έναντι ξένων επενδύσεων είναι καλό και έχουν ψηφιστεί νόμοι που αναγνωρίζουν σημαντικά προνόμια και διευκολύνσεις σε ξένους επενδυτές. Από το 2017 έχει αναληφθεί προσπάθεια ιδρύσεως στην πρωτεύουσα Νουρσουλτάν (πρώην Αστανά) Κέντρου Χρηματοπιστηριακών και Χρηματοπιστωτικών Συναλλαγών με στόχο τη συγκέντρωση κεφαλαίων κατά το πρότυπο της Στοκχόλμης, της Κωνσταντινούπολης, του Ντουμπάι κτλ. Προβλέπεται μάλιστα εξωεδαφικό καθεστώς με την εφαρμογή του βρετανικού δικαίου από αλλοδαπούς δικαστές-διαιτητές. Λόγω της μεγάλης διαφθοράς το πρωθημένο αυτό

σύστημα αντιμετωπίζεται με δυσπιστία. Παρά ταύτα, κατά τα τελευταία έτη, οι εγγενείς παθογένειες της χώρας, όπως η διαφθορά, η φυγή κεφαλαίων στο εξωτερικό, η παραγωγική μονομέρεια και βιομηχανική υστέρηση, σε συνδυασμό με την παγκόσμια οικονομική κρίση, την πανδημία και την επιβράδυνση της ρωσικής οικονομίας (η Ρωσία αποτελεί τον πλέον σημαντικό οικονομικό εταίρο του Καζαχστάν), έχουν οδηγήσει σε κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας και στασιμότητα επενδύσεων. Η έλλειψη προοπτικών για τους νέους και οι δυσκολίες κατά την ανεύρεση οικογενειακής στέγης, κυρίως για μέλη εθνικών και θρησκευτικών μειονοτήτων, ενδέχεται να οδηγήσει σε εσωτερικές, εθνοτικές και θρησκευτικές συγκρούσεις. Η νομιμοποίηση της εξουσίας στο Καζαχστάν εξαρτάται από την αποδοτικότητα της οικονομίας (“output legitimization”): η μοναδική εγγύηση για επιβίωση, σταθερότητα και ανάπτυξη έγκειται στη βελτίωση των οικονομικών δεικτών και την κάλυψη των καθημερινών αναγκών του πληθυσμού.

Η οικονομία του Καζαχστάν

	2015	2016	2017	2018	2019
Population (million)	17.7	17.9	18.2	18.4	18.6
GDP per capita (USD)	6,793	7,856	9,002	8,819	9,662
Consumption (annual variation in %)	1.8	1.2	1.5	6.1	5.8
Investment (annual variation in %)	4.2	3.0	4.5	5.4	11.9
Industrial Production (annual variation in %)	-1.6	-1.2	7.2	4.1	3.9
Unemployment Rate	5.1	4.9	4.9	4.8	-
Public Debt (% of GDP)	22.8	28.2	26.3	26.0	25.2
Inflation Rate (CPI, annual variation in %)	6.6	14.7	7.4	6.0	5.2
Policy Interest Rate (%)	16.00	12.00	10.25	9.25	9.25
Exchange Rate (vs USD)	340.6	333.7	332.8	384.3	382.9
Exchange Rate (vs EUR)	369.9	350.9	399.3	440.8	429.3
Exchange Rate (vs EUR, aop)	247.5	378.6	369.0	407.0	428.7

	2015	2016	2017	2018	2019
Current Account (% of GDP)	-5.0	-5.8	-3.1	-0.1	-3.6
Trade Balance (USD billion)	11.6	9.3	16.7	25.6	19.1
Exports (USD billion)	44.8	35.5	47.3	59.8	57.8
Imports (USD billion)	33.2	26.2	30.6	34.2	38.7
Exports (annual variation in %)	-43.3	-20.8	33.3	26.5	-3.3
Imports (annual variation in %)	-21.8	-21.0	16.5	12.0	13.0
External Debt (% of GDP)	127	116	102	97.9	87.1

Πηγή: <https://www.focus-economics.com/countries/kazakhstan>

Στην εξωτερική πολιτική ο πρόεδρος Nazarbayev αποδείχτηκε πραγματικός ισορροπιστής, ως «ιδανικός γείτονας» και αξιόπιστος εταίρος που δεν μεριμνά μόνο για το εθνικό συμφέρον, αλλά προωθεί την περιφερειακή συνεργασία και τη συμφιλίωση μεταξύ των κρατών. Οι σχέσεις με τη Ρωσία αποτελούν προτεραιότητα, αφού το Καζαχστάν ήταν ρωσική επαρχία και Σοβιετική Δημοκρατία και συνδέεται με τη Ρωσία με πολλούς δεσμούς (εκτεταμένα σύνορα, ρωσική μειονότητα, γλώσσα, καταπολέμηση της τρομοκρατίας). Είναι μέλος του υπό ρωσική αιγίδα περιφερειακού συστήματος ασφαλείας και συνεργασίας («Κοινοπολιτεία Ανεξαρτήτων Κρατών», «Ευρασιατική Οικονομική Ένωση», “Collective Security Treaty Organization”), παρέδωσε, με ενθέρμηση και των ΗΠΑ, τα πυρηνικά όπλα που ήταν εγκατεστημένα στο έδαφός του στη Ρωσία και απέρριψε την κατοχή πυρηνικών όπλων, ενώ παραχώρησε στη Ρωσία το κοσμοδρόμιο Baykonur. Οι σχέσεις με την Κίνα αναπτύσσονται ραγδαίως, το Καζαχστάν ετοιμάζεται να αποτελέσει το συνδετικό κρίκο Κίνας και Ευρώπης στο πλαίσιο της “Belt&Road Initiative” (κατασκευή νέου εκτεταμένου οδικού και σιδηροδρομικού δικτύου) και συμμετέχει στην «Οργάνωση Ασφαλείας της Σαγκάης». Οι σχέσεις με ΗΠΑ, NATO και ΕΕ είναι καλές. Το Καζαχστάν συμμετείχε στα προγράμματα συνεργασίας του NATO με τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες (PRP, PRPP κτλ.), αν και τώρα τα σχετικά προγράμματα έχουν ατονήσει. Η Τουρκία προβάλλει φιλοδοξίες συσσωμάτωσης του «τουρκικού χώρου» τόσο διμερώς με τα επί μέρους κράτη, όσο και στο πλαίσιο οργανισμών, την ίδρυση των οποίων έχει συμβάλει (πχ. «Συμβούλιο Τουρκικών Χωρών» και θυγατρικές οργανώσεις). Το Καζαχστάν έχει συνείδηση, αλλά όχι ενδιαφέρον προβολής της τουρκικής ταυτότητας, δεδομένου ότι το εθνικό του συμφέρον προσδιορίζεται από την

ανεξαρτησία και όχι από την υπαγωγή του σε μια νέα ηγεμονία (όπως η ρωσική και η σοβιετική). Ένα πρόσθετο πλεονέκτημα του Καζαχστάν στις σχέσεις του με τη Ρωσία και την Κίνα είναι ότι αυτό δεν υπάγεται στις κυρώσεις των ΗΠΑ, οπότε προσφέρει το έδαφός του για την πραγματοποίηση συναλλαγών με τις δύο χώρες που είναι απαγορευμένες κατά την αμερικανική νομοθεσία. Ο Καζάχος Πρόεδρος έχει εκδηλώσει μεγάλο ενδιαφέρον για την συνεργασία μεταξύ των κρατών της Κεντρικής Ασίας και έχει προτείνει την ίδρυση σχετικών περιφερειακών οργανισμών. Η δυσπιστία μεταξύ των κρατών και των ηγεσιών τους (κυρίως μεταξύ Καζαχστάν και Ουζμπεκιστάν) δεν έχει επιτρέψει να δοθεί ουσιαστική συνέχεια στις προτάσεις αυτές. Τέλος, λόγω των προσωπικών του δεσμών με τη Ρωσία ο κ. Nazarbayev αναπτύσσει δραστηριότητα ως «μεσολαβητής» (πχ μεταξύ Putin-Erdogan, προσφέροντας κατάλληλο βήμα για τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων μεταξύ των διαφόρων μερών στη Συρία – «Διαδικασία Astana» κτλ.).

Εσωτερική υπόθεση;

Μετά τη μεταφορά της εξουσίας από τον κ. Nazarbayev στον κ. Tokaev οι σχέσεις των δύο ανδρών εμφανίζονταν ως άψογες, από εσωτερικές «αδιακρισίες», όμως, προέκυπτε ότι υπήρχαν διαφωνίες μεταξύ τους. Αυτό ήταν αναμενόμενο. Η προσωπικότητα του τ. Προέδρου δεν ανεχόταν άλλο πόλο εξουσίας ανεξάρτητο από τη βούλησή του. Εξ άλλου, ο κ. Nazarbayev αναζητούσε μια «άνευρη», «άχρωμη» προσωπικότητα που θα ανέλαμβανε την ευθύνη για την κοινωνική αναταραχή, θα έλεφετε σαν «ώριμο φρούτο» στερούμενος ερεισμάτων είτε στην κοινωνία είτε στο κόμμα και θα «επέστρεφε» την εξουσία στην «οικογένεια». Δεν είναι τυχαίο ότι μετά τη διαδοχή η μεγαλύτερη θυγατέρα του κ. Nazarbayev ανέλαβε την προεδρία της Γερουσίας και θα ανέλαμβανε, σύμφωνα με το Σύνταγμα, την κρατική Προεδρία, αν «αποχωρούσε» ο κ. Tokaev. Πιθανόν να υπήρχε μυστική συμφωνία των δύο ανδρών επ' αυτού. Είναι ενδεχόμενο, μετά τις εκλογές του 2021, ο νέος Πρόεδρος να εμφάνισε τάσεις ανεξάρτησης που ανησύχησαν τον παλαιό. Ανεπιβεβαίωτες πληροφορίες ομιλούν για «πραξικόπημα» στοιχείων που πρόσκεινται στον κ. Nazarbayev με στόχο την καθεστωτική ανατροπή. Εν τούτοις, ο κ. Tokaev δεν ήταν σε θέση να επιχειρήσει την πολιτική εξουδετέρωση του προκατόχου του, ούτε σε επίπεδο προσώπων, ούτε σε επίπεδο θεσμών. Εξ άλλου η νέα κυβέρνηση ελάχιστα νέα πρόσωπα περιλαμβάνει πλην του Πρωθυπουργού και του επί κεφαλής των μυστικών υπηρεσιών. Επί πλέον, ουδείς φαίνεται ότι

προτίθεται να «αγγίξει» την περιουσία της «οικογένειας» ή να προβεί σε συλλήψεις μελών της. Ο κ. Nazarbayev και οι περί αυτόν έχουν ήδη εγκαταλείψει τη χώρα και πληροφορίες τους φέρουν στην Ελβετία, όπου έχουν επενδύσει. Ακούστηκε ότι θα υπάρξει κάποια «συνεισφορά» του τ. Προέδρου στο «Ειδικό Κρατικό Ταμείο Ανάπτυξης» (“Sovereign Fond”, πρόκειται για ειδικά ταμεία που έχουν ιδρυθεί σε πολλές χώρες που παράγουν υδρογονάνθρακες με στόχο τη διενέργεια επενδύσεων για τη «μετά το πετρέλαιο εποχή»), αλλά αυτό, αν γίνει, αποσκοπεί απλώς στον κατευνασμό της κοινής γνώμης.

«Έγχρωμη επανάσταση»;

Το πρώτο ερώτημα που έθεσαν πολλοί μετά την ανακοίνωση των γεγονότων στο Καζαχστάν ήταν, αν πρόκειται περί εξωτερικής ανάμιξης εκ μέρους της Δύσης. Η καθεστωτική αλλαγή με στόχο την επιβολή δημοκρατικών θεσμών και φιλοδυτικών κυβερνήσεων στα κράτη της «Ευρείας Μέσης Ανατολής» (“Wider Middle East”) που, σύμφωνα με την αμερικανική αντίληψη, περιλαμβάνει και τα κράτη της Κεντρικής Ασίας και το Αφγανιστάν σε μια προσέγγιση «υπερπεριφέρειας» (“Mega-Region” κατά τη ρωσική έκφραση), αποτέλεσε αντικείμενο της στρατηγικής των ΗΠΑ. Στη Μέση Ανατολή η επέμβαση έγινε μέσω της «Αραβικής Άνοιξης», ενώ στον πρώην σοβιετικό χώρο με τις «έγχρωμες επαναστάσεις» που ονομάστηκαν έτσι επειδή είχε υιοθετηθεί ένα χρώμα ως σύμβολο κάθε εθνικής εξέγερσης (Ουκρανία-2004, Κυργιστάν-2005, Γεωργία-2008). Η ανατροπή ως συνέπεια «έγχρωμης επανάστασης» αποτελεί τον εφιάλτη των αυταρχικών καθεστώτων της περιοχής τόσο λόγω της τύχης των ιδίων, όσο και λόγω του κινδύνου να ανέλθουν στην εξουσία ακραία ισλαμιστικά στοιχεία.

Πιθανή δυτική επέμβαση με στόχο τον αντιπερισπασμό έναντι της Ουκρανίας θα ήταν μεγάλο στρατηγικό λάθος. Η Δύση δεν έχει την «ικανότητα» και τους «πόρους» να «κάνει τη διαφορά» στο Καζαχστάν και την Κεντρική Ασία και η Ρωσία δεν πρόκειται να την αφήσει.

Πάντως, σε αντίθεση με την Ουκρανία και τη Γεωργία, δεν φαίνεται ότι υπήρξε δυτική παρέμβαση στο Καζαχστάν. Η λεγόμενη «κοινωνία των πολιτών» ελέγχεται και είναι περιορισμένης εμβελείας. Αντιπολιτευση ουσιαστικά δεν υπάρχει. Αντιπολιτευτικοί κύκλοι στο εξωτερικό προέρχονται στην πλειοψηφία τους από το καθεστώς, άσκησαν εξουσία και διώκονται για κατάχρηση ή διαφθορά, επειδή προσπάθησαν να

ανεξαρτητοποιηθούν αφού ιδιοποιήθηκαν μεγάλα ποσά (χωρίς την «άδεια» του Προέδρου!). Υποκινούν και χρηματοδοτούν ταραχές, αλλά ελάχιστοι τους εμπιστεύονται και τους ακολουθούν. Οι αντιδράσεις των δυτικών κυβερνήσεων ήταν χλιαρές και είχαν ως αίτημα την επιβολή του νόμου, τον τερματισμό της βίας και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ουδεμία πολιτική αλληλεγγύη εκφράστηκε.

Η Ρωσία;

Το κλειδί για την κατανόηση της ρωσικής στρατηγικής είναι, κατά τη γνώμη μου, το «σύνδρομο περικύκλωσης». Η ιστορία της Ρωσίας βρίθει παραδειγμάτων ξένης εισβολής που δεν περιορίζονται στο Ναπολέοντα και το Χίτλερ. Η άμυνα του ρωσικού εδάφους δυτικά των Ουραλίων είναι ιδιαίτερα δύσκολη. Η ρωσική στρατηγική ήταν η αναζήτηση «βάθους» μέσω της δημιουργίας ενός “cordon sanitaire” περί τη Ρωσία, ουδέτερων δηλαδή κρατών που δεν θα απειλούν τη χώρα. Η διεύρυνση του NATO και το ενδεχόμενο προσχώρησης της Ουκρανίας και της Γεωργίας στη Συμμαχία προσδιορίζονται ως «απειλή». Αυτό που θα πρέπει να γίνει κατανοητό είναι ότι η «προκλητική» συμπεριφορά της Ρωσίας στην περιοχή του «εγγύς εξωτερικού» (“near abroad”) είναι κατά βάση αμυντική, ανάγεται σε ανασφάλεια, όχι σε αίσθηση ή προβολή ισχύος.

Η ίδια αντίληψη ισχύει και έναντι της Κεντρικής Ασίας. Οι σχέσεις της Ρωσίας με την Κίνα, την Περσική και την Οθωμανική Αυτοκρατορία, αλλά και τη Μεγάλη Βρετανία ήταν ανταγωνιστικές. Μια «εχθρική» Κεντρική Ασία είναι αδιανόητη για τη Ρωσία.

Η στρατηγική σημασία του Καζαχστάν για τα ρωσικά συμφέροντα υπαγόρευσε την απόφαση του προέδρου Putin για παρέμβαση της CSTO, άσχετα με το αν το αίτημα του κ. Tokaev υποβλήθηκε ειλικρινώς ή καθ’ υπαγόρευση ή αν όντως υπήρχε εξωτερική παρέμβαση και σε ποιά έκταση. Αυτό που μέτρησε για το Ρώσο Πρόεδρο ήταν το ρωσικό εθνικό συμφέρον.

Πολλοί θέτουν το ερώτημα, αν η παρέμβαση του οργανισμού ήταν νόμιμη ή συνιστά παράνομη επέμβαση στα εσωτερικά του Καζαχστάν. Πράγματι, το άρθρο 4 του Καταστατικού (αντίστοιχο με το άρθ. 5 του NATO) προβλέπει την επέμβαση σε περιπτώσεις επίθεσης με ρητή αναφορά στο άρθρο 51 του Χάρτη του ΟΗΕ. Γενικότερα, η θεωρία του Διεθνούς Δικαίου δέχεται ότι είναι νόμιμη επέμβαση μετά από πρόσκληση της νόμιμης κυβέρνησης όχι,

όμως, σε περιπτώσεις εμφυλίου πολέμου και εσωτερικών συγκρούσεων, όπου ισχύει, κατ' αρχήν, η υποχρέωση τήρησης ουδετερότητας. Στην περίπτωση του Καζαχστάν εφαρμόστηκε η ειδικότερη συμφωνία περί «Συλλογικής Δύναμης Ταχείας Αντίδρασης» (“Collective Rapid Reaction Force Agreement”) που προβλέπει ότι η Δύναμη Ταχείας Αντίδρασης παρεμβαίνει μετά απόφαση του Συμβουλίου Συλλογικής Ασφάλειας και σε περίπτωση εσωτερικών συγκρούσεων προς προστασία κατά της διεθνούς τρομοκρατίας, ασφάλεια κυβερνητικών και στρατιωτικών εγκαταστάσεων κτλ. Με την έννοια αυτή ο οργανισμός έδρασε στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του.

Ορισμένοι υπογράμμισαν τη διαφορά μεταξύ των περιπτώσεων του Καζαχστάν και αυτών του Κυργιστάν (2005) και της Αρμενίας (2020), όπου παρά το αίτημα (επίσημο ή μη) των κυβερνήσεων ο οργανισμός δεν παρενέβη, και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η CSTO αποτελεί «χάρτινο τίγρη». Αν και θα μπορούσε κανείς να συζητήσει τα επί μέρους χαρακτηριστικά κάθε περίπτωσης, αυτό που πρέπει να συγκρατηθεί είναι τα στρατηγικά συμφέροντα της Ρωσίας που διακυβεύονται κάθε φορά. Στην περίπτωση του Κυργιστάν ήταν οριακά και στην πραγματικότητα δεν απειλούνταν, ενώ στην περίπτωση του πολέμου Αζερμπαϊτζάν-Αρμενίας ήταν οι ευρύτερες περιφερειακές διαστάσεις της σύγκρουσης (εμπλοκή της Τουρκίας), η βούληση της Ρωσίας να μην θέσει σε κίνδυνο τις σχέσεις με το Μπακού και η πρόθεση να δοθεί ένα μήνυμα στον Πρόεδρο Pashinyan που είχε αρχίσει να «φλερτάρει» με τη Δύση αυτά που καθόρισαν τη στάση του Κρεμλίνου.

Τέλος, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην απέχθεια του Προέδρου Putin έναντι των «εγχρώμων επαναστάσεων». Δεν αποτελεί μυστικό ότι, μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ, η Δύση προσπάθησε να καταστήσει τη Ρωσία «ακίνδυνη»: άρνηση χρηματοδότησης εκ μέρους των διεθνών οικονομικών οργανισμών, ενθάρρυνση «μεταρρυθμίσεων» που ανέτρεψαν το κοινωνικό κράτος και κατέστρεψαν μεγάλο μέρος του παραγωγικού δυναμικού, «εισβολή» πλήθους μη κυβερνητικών οργανώσεων, έμμεση παρέμβαση στην Τσετσενία κτλ.). Η πρώτη οκταετία Putin ανέκοψε την πορεία αυτή, επέβαλε την «κυρίαρχη δημοκρατία» (“sovereign democracy”) και πέτυχε τη διπλωματική αναβάθμιση της χώρας. Αυτό που σήμερα το ρωσικό καθεστώς διαβλέπει ως «κίνδυνο» είναι η μέσω ανέλεγκτων κινητοποιήσεων και αντιπολιτευτικών συγκεντρώσεων διαμαρτυρίας ανατροπή του με αποτέλεσμα την ακυβερνησία και τη διασάλευση της τάξης και την πρόκληση χάους από το οποίο θα επωφεληθούν εξτρεμιστικά στοιχεία. Η

«εποχή Γιέλτσιν» δρα αποτρεπτικά για τη ρωσική ηγεσία και προσδιορίζει, σε ένα βαθμό, τις σχέσεις με τη Δύση (κυρίως τις ΗΠΑ). Η «ήπια διαδοχή» στο Καζαχστάν φαίνεται ότι είχε προκαλέσει σκέψεις στη Ρωσία για αναζήτηση αντίστοιχου μοντέλου για την αποχώρηση του κ. Putin. Οι τελευταίες εξελίξεις μάλλον έθεσαν τέρμα στις σκέψεις αυτές. Δεν είναι τυχαίο ότι κάποιοι αντιπολιτευτικοί κύκλοι στη Ρωσία χαρακτήρισαν στον κ. Tokaev ως «Medvejev που τα κατάφερε» (αναφερόμενοι στον τ. Ρώσο Πρόεδρο, από τον οποίο αναμενόταν να έλθει σε ρήξη και να «απαλλαγεί» από τον κ. Putin που την εποχή εκείνη ασκούσε καθήκοντα Πρωθυπουργού). Τα μεγέθη, όμως, είναι διαφορετικά και των κρατών και των προσωπικοτήτων.

Η Κίνα;

Η Κίνα παρακολουθεί με ενδιαφέρον και ανησυχία τα τεκταινόμενα στο Καζαχστάν καθώς βλέπει την επιρροή της να υποχωρεί έναντι αυτής της Ρωσίας. Οι αντιδράσεις της ήταν συγκρατημένες.

Η Ελλάδα;

Οι σχέσεις της Ελλάδας με το Καζαχστάν «δεν έχουν λάβει την έκταση που αξίζουν», στο επίπεδο των πολιτικών και οικονομικών σχέσεων (όπως τονίζεται σε ανούσια διμερή κυβερνητικά ανακοινωθέντα). Υπάρχουν ορισμένες ελληνικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στους τομείς της ενέργειας και των κατασκευών και ελληνική ομογένεια που ανήκει κυρίως στη μεσαία τάξη και είναι ενσωματωμένη στην τοπική κοινωνία. Η ελληνική κυβέρνηση έχει διακηρύξει τελευταίως την πρόθεσή της να αναβαθμίσει τις σχέσεις μας με τις χώρες της Κεντρικής Ασίας, δεν φαίνεται, όμως, να υπάρχει σχετικός σχεδιασμός ή στρατηγική. Ίσως οράματα! Ο στόχος είναι περισσότερο να περιοριστεί η (όποια) επιρροή της Τουρκίας παρά να προωθήσουμε κάποια συμφέροντα που μένουν να προσδιοριστούν.

Συμπεράσματα

Οι κινητοποιήσεις στο Καζαχστάν ήταν κοινωνικές, αντιδικτατορικές, αντικαθεστωτικές και κατά τού υπερβολικού ύψους προσωπικού χρέους των πολιτών – δεν ήταν αντιρωσικές. Οφείλονταν στην επιδείνωση των όρων

διαβίωσης και στο βάρος της πανδημίας. Ο πληθωρισμός έφτασε στο 8.9% (7.5 το 2020) και οι τιμές των τροφίμων αυξήθηκαν κατά 10.9% (11.3% το 2020). Το επίπεδο προσωπικού δανεισμού των Καζάχων αυξήθηκε σημαντικά.

Πολλοί κηρύσσουν το τέλος της «εποχής Nazarbayev». Αυτό είναι σωστό, δεδομένου ότι ο El-Bashi προσεγγίζει προς το φυσικό τέλος. Το ερώτημα είναι, αν το «σύστημα Nazarbayev» θα αποδεχτεί το τέλος αυτό ή θα επιδιώξει να διατηρήσει ή να ενισχύσει την επιρροή του.

Ισχυροποιήθηκε η θέση του κ. Tokaev; Ναι, γιατί κατόρθωσε να διατηρηθεί στην εξουσία. Ο χρόνος δεν είναι με το μέρος του. Δεν διαθέτει θεμέλια στον κρατικό μηχανισμό ή στην οικονομία. Γι αυτό και στράφηκε προς τη Ρωσία. Αυτό, όμως, μπορεί να αποδειχτεί ως «δίκολο μαχαίρι», μια και έσωσε τον προεδρικό του θώκο με ξένες λόγχες.

Η καζαχική κοινωνία έμαθε ότι οι κινητοποιήσεις αποφέρουν κάποια «αλλαγή», έστω κι αν έχουν θύματα. Δεν θα γίνει πιο δημοκρατική – δεν θα της το επιτρέψουν, αλλά και δεν το επιδιώκει. Η δημοκρατία δεν έχει ρίζες στη χώρα και στην περιοχή. Το αίτημα είναι η βελτίωση των όρων διαβίωσης που είναι χαμηλοί. Ούτε θα γίνει πιο ανεκτική – θα συνεχιστεί ο εκκαζαχισμός και ο εξισλαμισμός. Η εξέλιξη θα δείξει, αν θα ενισχυθούν οι εθνικιστικές και ισλαμιστικές τάσεις και αν θα οδηγήσουν σε μείζονες ανατροπές.

Οι δεσμοί με τη Ρωσία ενισχύονται. Η διαφοροποιημένη, πολυεπίπεδη εξωτερική πολιτική θα συνεχιστεί, αλλά με επίκεντρο τη Ρωσία. Η Ρωσία απέδειξε ότι αποτελεί μοναδικό παράγοντα ασφαλείας και σταθερότητας στην Κεντρική Ασία και ότι οι μηχανισμοί που ίδρυσε είναι αποτελεσματικοί. Ούτε η επίσκεψη Αμερικανών στρατηγών, ούτε οι κινεζικές βάσεις στο Τατζικιστάν μπορούν να εκπληρώσουν αυτό το ρόλο.

Είναι νωρίς για να εκφραστούμε, αν τα γεγονότα στο Καζαχιστάν επηρεάζουν την ένταξη της χώρας σε μια από τις μεγάλες περιφερειακές συσσωματώσεις – τη δυτικής εμπνεύσεως «Μεγάλη Μέση Ανατολή» ή την υποστηριζόμενη από τη Ρωσία «Ευρασία» (οπαδοί της Ευρασίας υπάρχουν και στο τουρκικό κατεστημένο, αλλά η σχετική ανάλυση είναι μάλλον τουρκοκεντρική και δεν έχει προοπτικές). Η ιστορία, η γεωγραφία και η στρατηγική ευρύτητα των στόχων «δείχνουν» την ευρασιατική προοπτική.

Οι σχέσεις με την Κίνα δεν θα επηρεαστούν.

Η Δύση θα εξακολουθεί να παρακολουθεί και η ΕΕ να ενδιαφέρεται για την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη χώρα. Θα γίνονται πολιτικές συναντήσεις ακόμα και σε ανώτατο επίπεδο. Όλες οι πλευρές επιδιώκουν διέυρυνση της οικονομικής συνεργασίας και προστασία και αύξηση των επενδύσεων. Δεν γνωρίζω, σε ποιο βαθμό οι ΗΠΑ και η Δύση είναι σε θέση να συνεχίσουν το στρατηγικό ανταγωνισμό στην περιοχή.